

SZEMLE
KÖNYVEK

**EGY ELFELEDETT OSTROM EMLÉKEZETE –
SZIGETVÁR, 1556**

Szerk. Fodor Pál. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2016, 197 oldal, térképmelléklet

A „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” Emlékbizottság támogatásával megjelent kötet egy izgalmas, ám mostanára – amint azt a cím is érzékelteti – elfeledett epizódját mutatja be annak a sokéves küzdelemnek, amelynek során a dél-dunántúli végvári védelem megpróbálta feltartóztatni az Oszmán Birodalom európai terjeszkedését. A Dráva és a Duna által határolt háromszög már a mohácsi csatát követően kiemelt fontosságú stratégiai területnek számított az oszmán hadvezetés szemében, hiszen aki ezt a vidéket birtokolta, az a Budára vezető utat is ellenőrizni tudta. A terület birtoklása szempontjából kulcsfontosságú volt Szigetvár erőssége, melynek sorsa azonban nem ekkor, hanem majd csak a magyar főváros elfoglalása után pecsételődött meg véglegesen. Attól kezdve ugyanis az oszmán vezetés azon dolgozott, hogy az áhított nagy terv, Bécs elfoglalásának érdekében Budát biztonságos támaszponttá tegye, és ehhez megteremtse a dunántúli hátországot. A Duna menti hadi útvonal biztosítása érdekében elengedhetetlen volt a Duna–Dráva háromszög fő erősségeinek megszerzése, mellyel az oszmán hadvezetés nem is késlekedett. 1543 és 1545 között sorra kerültek török kézre az említett terület jelentősebb várai: Valpó, Siklós, Pécs, majd Simontornya, Ozora és több kisebb erősség. A Szigetvárhoz vészesen közel kerülő frontvonal azonban majd csak tíz év elteltével kezdett konkrét fenyegetést jelenteni. Az 1550-es évek eleji északkeleti irányú terjeszkedés, valamint a Budát övező védőgyűrű kiszélesítése után az oszmán irányítás figyelme ismét a Dél-Dunántúlra irányult: 1555-ben egyebek mellett sikerült megszerezniük Kaposvár, Korotna és Babócsa erősségeit, több kisebb várat pedig – pl. Mesztegnyő, Szentjakab – a magyarok pusztítottak el, így a kulcsfontosságú Szigetvár körül bezárult az oszmán kézen levő várak gyűrűje. Ebben a szorongatott helyzetben hatalmas bravúrt jelentett, hogy 1556 nyarán Horváth Márk vezetésével sikerült megvédeni a várat a hatalmas túlerőben lévő török ostromlókkal szemben, akik másfél hónapnál is hosszabb ideig (június 10-től július 29-ig) ostromzár alatt tartották az erősséget. Ennek a fegyverténynek állít emléket a kötet, melynek nem titkolt célja, hogy az olvasóközönség Szigetvár 1556. évi megvédésére legalább annyira kiemelkedő sikerként tekintsen, mint ahogyan teszi azt a méltán híres 1552-es egri ostrommal kapcsolatban.

A mű bizonyos szempontból forráskiadványnak is tekinthető, amennyiben egybegyűjti az összes lényegesebb korabeli munkát az 1556-os török ostromra vonatkozólag. A forrásközlést két bevezető tanulmány előzi meg, amelyek különböző forrástípusok vizsgálata alapján mutatják be az 1556. évi dél-dunántúli eseményeket. Az első tanulmányt Kasza Péter jegyzi, aki bevezető gondolataiban leszögezi, hogy csak azokat a műveket válogatták be a kötetbe, amelyek közvetlenül az ostrom után vagy azt követő években keletkeztek, és kifejezetten Szigetvár védelmét örökítették meg. Ezek közül is az első és legfontosabb forrás a várkapitány, Stansics (Horváth) Márk latin nyelvű jelentése, melyet az ostrom utáni napokban, hetekben készített és küldött el Bécsbe Ferdinánd királynak. A jelentés – és ezzel együtt a várvédelem – jelentőségét jól mutatja, hogy egy évvel később német nyelvterületen nyomtatásban is megjelent a várkapitány beszámolója, így az európai olvasóközönség első kézből tájékozódhatott az ostrom eseményeiről. E forrásközléshez egyetlen kiegészítést érdemes hozzáfűzni: az 51. oldal 2. jegyzetében említett Ahmed bég működéséről bővebb információval is rendelkezünk. Nevezetesen Babócsát rögtön elfoglalása után szandzsákközponttá tették – igaz, csak nagyon rövid ideig állt fenn –, s Ahmed béget eredeti székhelyéről, Göröggalról helyezték át ide 1555. november 12-én.¹ Testvére, Dervis bég életútjáról szintén részletes adatokkal bírunk, ám szűk témánkat tekintve talán a legérdekesebb információ vele kapcsolatban az, hogy Szigetvár sikertelen ostromáért a budai pasa részben őt tette felelőssé.² Horváth Márk jelentését követően a jeles humanista, Zsámboky János *Obsidio Zigethiensis...* című művét ismerhetjük meg, amely két évvel az ostrom után született. A mű teljes címéből következtethetünk arra, hogy Zsámboky nagy valószínűséggel az uralkodónak küldött részletes jelentést használhatta a szöveg megírásának alapjául. A továbbiakban I. Ferdinánd udvari történetírójának, Wolfgang Laziusnak a szemszögéből nyerünk betekintést az ostrom eseményeibe, aki ezt *Rerum Austriacarum decadés* című, Ausztria történetéről írott nagyívű munkájában örökítette meg. Lazius művének V. és VI. *decas*ában számol be az 1540–1563 közötti magyarországi eseményekről, ezen belül is a szigetvári ostrom történetét az V. *decas* utolsó, X. könyvében beszéli el. Helyet kapott a kötetben – a ma már Szlovénia területén levő – Alsólendva protestáns lelkészének, Tőke Ferencnek *Historia obsidionis insulae Antemi* című verses műve is, mely címével ellentétben magyar nyelven íródott, és még az ostrom évében elkészült. Kasza Péter bevezető tanulmányában e műveket mutatja be és elemzi mélyrehatóan, s ennek alapján teljesebb képet alkothatunk arról, hogyan értékelték a kortársak a török ostrom hősiességszerű visszaverését. Tanulmányának elején röviden összefoglalja az

¹ Dávid Géza, A Dél-Dunántúl közigazgatása a török korban. In: Uő, *Pasák és bégek uralma alatt. Demográfiai és közigazgatás-történeti tanulmányok*. Budapest, 2005, 239/17–18. jegyzet; Uő, Szigetvár 16. századi bégei. In: Uő, *Pasák és bégek*, 291/87. jegyzet.

² Dávid Géza, Az első szegedi bég, Dervis életpályája. In: Uő, *Pasák és bégek*, 356.

1555–1556-os dél-dunántúli hadi eseményeket, melyek részletes leírására a második tanulmány szerzője, B. Szabó János vállalkozik. Kasza azon túl, hogy bemutatja és egymással összeveti a vizsgálat alá vont forrásokat, nagy hangsúlyt fektet a szerzők személyére és munkásságára is. Ezek alapján világossá válik az olvasó számára is, hogy a kötetben megjelent művek milyen jelentős forrásértékkel bírnak Szigetvár történetét illetően. Horváth Márk jelentése egyértelműen primer forrásnak tekinthető, mely tömör, ám pontos adatközléseivel további feldolgozások alapjául szolgált. Ezzel szemben Zsámboky az olvasóközönség számára jóval emészthetőbb műfajban dolgozta fel az ostrom történetét, így ez a munka jól illeszkedik a szintén 1558-ban megjelent, az 1552. évi várostromokról szóló műveinek sorába. Az európai közvélemény érdeklődését a magyarországi hadszíntér iránt jól mutatja, hogy Zsámboky műve pozitív visszhangot kapott, és német nyelvterületen több alkalommal is megjelent nyomtatásban. Lazius műve több szempontból is különleges a számunkra: egyrészt, mivel egy Habsburg udvari történetíró szemüvegén keresztül olvashatunk magyarországi eseményekről, másrészt, mert a műnek ez idáig csak egyetlen része jelent meg magyar nyelven nyomtatásban, ez pedig éppen a szigetvári ostrom történetét megelőző fejezet, az *V. decas IX.* könyve, amely a babócsai harcokat örökíti meg. Öröndetes tehát, hogy ezen kötet keretein belül immár a *X.* könyvet is olvashatja a nagyközönség. Tőke Ferenc műve pedig azért kiemelkedő jelentőségű, mert – ahogyan azt Kasza Péter is hangsúlyozza –, ő az egyetlen korabeli szerző, akit Tinódi Sebestyén művének méltó folytatójaként tarthatunk számon. A szigetvári ostrom négy eltérő interpretációjának elemzése során a szerző nagy hangsúlyt fektet a szövegek keletkezésének történetére is, amelyet összevetve bizonyos szövegegyezésekkel és eltérésekkel, következtetni tudunk arra, hogy mely szöveg melyik másik munkának szolgálhatott forrásául. Kasza Péter tanulmánya alapján kontextusba tudjuk helyezni a kötetben megjelentetett forrásokat, s ezáltal kellő alapot kapunk azok könnyebb feldolgozásához.

A második bevezető tanulmányban B. Szabó János, amint azt fentebb már említettük, az 1555–1556. évi dél-dunántúli hadi eseményeket dolgozza fel. A témában kevésbé jártas olvasó számára talán hasznos lehet ezzel a tanulmánnyal kezdeni a kötetet, mivel a szerző nem csupán a szigetvári viadalt vizsgálja, hanem egészen a mohácsi csatáig visszamenően emeli ki azokat a döntő eseményeket, amelyek a magyarországi hadszíntér fontosságát mutatják az Oszmán Birodalom európai expanziójában. Kiterjedt és részletes szakirodalmi bázist vonultat fel a szerző, melyben azonban nem csupán hadtörténeti témájú művekkel találkozunk. A tanulmányban B. Szabó János részletekbe menően vázolja fel az 1555–1556. évi dél-dunántúli hadmozdulatokat és várívásokat, melyek bemutatásában a legfőbb forrásbázist a kortársak levelezései teszik ki. Többek között említhetjük Nádasdy Tamás nádor és dunántúli főkapitány, Csányi Ákos kanizsai tiszttartó, Dersffy István, Kaposvár birtokosa, Kerecsényi László és

Horváth Márk szigetvári várkapitány, valamint Zrínyi Miklós leveleit. Az 1555-ös hadjárat első állomása Kaposvár ostroma volt, amelyben a várvédők alulmaradtak a török ostromlókkal szemben. Ezt követte Babócsa ostroma, miközben több kisebb erősség bevételére is készültek a török erők, azonban a Nádasdy vezette seregek időben történő közbelépésének köszönhetően csak Korotnát sikerül elfoglalniuk, míg Babócsa végül megadta magát. 1556-ban az oszmán erők a rég áhított Szigetvár bevételére indultak – ekkorra azonban a Dél-Dunántúlon már a magyar királyi hadak is készen álltak a támadásra. Horváth Márk vezetésével kb. 1200 fő védte a szigetvári erősséget, a nagyjából 15000 fős oszmán ostromló sereggel szemben. A török hadsereg számadatait illetően azonban eltéréseket figyelhetünk meg a forrásokban, melyek 10000 és 30000 fős sereget is említnek. B. Szabó János elsősorban a kötetben is megtalálható forrásokra támaszkodva, valamint Horváth Márk Nádasdy Tamáshoz írott levelei alapján részletekbe menően tárgyalja az ostrom eseményeit. Szigetvár megvédésében döntő fordulatként tekinthetünk a királyi seregek harcba indulására: a nem sokkal korábban török kézre került Babócsát ostromolják meg, s ezzel sikerül elvonniuk a budai beglerbég, Hadim Ali pasa által vezetett ostromló sereget Szigetvár alól. Bár a babócsai várat nem sikerült visszaszerezni, a harcok során olyannyira legyengítették az ellenséges török hadat, hogy az ostromlók kénytelenek voltak felhagyni Szigetvár vívásával is. Az év augusztusában Ferdinánd főherceg vezetésével újabb sereg vonult harcba a Dél-Dunántúlon, aminek eredményeként több, az előző években török kézre került erősséget is sikerült visszaszerezniük. Szigetvár megvédése, melyben nagy szerepet játszott a királyi seregek sikeres stratégiája, az elkövetkezendő tíz évre viszonylagos nyugalmat teremtett a térségben. Az 1555–1556-os dél-dunántúli hadi események során – mint ahogy tanulmányának végén azt a szerző is hangsúlyozza –, azért is lehetett megmenekülni a nagyobb katasztrófától, mert a Habsburg vezetés számára jól érzékelhetően kiemelt fontosságot nyert a térség, amelyet a különféle seregekből álló királyi határvédelem hatékonyabb működésében érhetünk tetten. B. Szabó János tanulmánya jól rávilágít a korabeli végvári hadi állapotokra, és a számadatok alapján az olvasó számára is vitathatatlaná válik a szigetvári védősereg hősiességének és kitartásának jelentősége. Ahogy a korabeli európai kortársak sikerként, úgy az ellenkező oldalon meglehetősen kudarcként tekinthettek az eseményekre, ami abból is jól érzékelhető, hogy a török kútfők nem részletezik az 1556. évi szigetvári harcokat. Még Ibrahim Pecsevi sem említi ezt az ostromot, csak Szigetvár egy évvel korábbi megtámadásáról ír röviden, amikor a kedvezőtlen időjárási viszonyokra lehetett fogni a vár alóli elvonulást.³

Nagy erénye a kiadványnak, hogy a bevezető tanulmányok, valamint a források közül három – Horváth Márk jelentése, Zsámboky és Lazius műve – angol

³ *Tárik-i Pecsevi*. I. H. és é. n., 355.

nyelven is olvashatók, ami a nemzetközi érdeklődés igényeit is kielégítheti, s a kötet végén a három említett munka eredeti latin verziója is megtalálható. A hadi események bemutatásánál az olvasót részletes térképmelléletek segítik, amelyek szintén szerepelnek az angol verzióban is. Végezetül fontos megemlíteni a publikáció végére illesztett kivehető térképmellékletet, amely szintén Lazius műve, és az 1556. évi, dunántúli hadi eseményeket mutatja be részletekbe menően. A térkép az ostrom után egy évvel Baselban jelent meg nyomtatásban, ami jól mutatja a 16. század közepi dél-dunántúli hadszíntér európai jelentőségét. A könyvben megjelent források alapján jól érzékelhető, hogy bár mára jócskán megkopott az 1556-os török ostrom emléke, a kortársak a vár hősies megvédését komoly sikerként értékelték. E kötet megjelenése nemcsak a szűk szakma szempontjából mondható örvendetesnek, de hozzájárulhat ahhoz, hogy a mai közvélemény is a kortársakhoz hasonlóan tekintsen Szigetvár 1556. évi megvédésére.

Pázmándi Ágnes